

Meer Gasselte in de negentiende eeuw

Albert van der Kaap

De Kolonie

In 1909 schrijft de Provinciale Drentsche en Asser Courant dat de ingang naar Gasselte, komende vanuit Borger, een rechte streek is die men steeds 'De kolonie' heeft genoemd. *'Drentsche podagrissen'*. zegt de auteur van eerder genoemd artikel cynisch, 'hebben in hun werk (midden negentiende eeuw) den lof van die kolonie verkondigd op zoodanige wijze, dat men hen met steenen heeft willen nasmiten indien zij teruggekomen waren. Maar waar zij nog 'vervelooze deuren, uitgescheurde muurhoeken en van ruiten beroofde glasramen vonden, daar was het, volgens de auteur nu gunstiger gesteld'.¹

En in 1858 zegt een van de podagrissen nog maar eens dat deze streek de meest negatieve indruk van heel zijn reis heeft gemaakt. Hij spreekt van gebroken glasruiten, onthengselde slagvensters, verfloze deuren, bouwvallige schoorstenen en nog meer van die ellende.

Maar Lesturgeon moest er nu eens terugkomen, zegt de auteur van het artikel in 1909. Wat is de verhouding tusschen het Gasselter Lutkenende met zijn kolonie eene andere tegenover het Grootenende geworden. Daar vond men de boeren die men in de kolonie de Gasselter 'diknakken' noemde, hier het steenmengers- en steenrodersgild. Zo slecht bleef het ook nog tijdens de economische crisis in de landbouw in de jaren zeventig en tachtig. Maar daarna werd het steeds beter, de huizen kregen een beter strodak, er kwamen glasramen in de sponningen en de verfkwast werd zo nu en dan gehanteerd. De jonge lindebomen waren groter geworden en de heide achter de huizen was verdwenen. De naam kolonie wilde men niet meer horen.

Smederij van der Schoot

Aan de Kerkstraat lag in de achttiende en in het begin van de twintigste eeuw de smederij van Van der Schoot. Smitsknecht Pieter van der Schoot werd op 26 mei 1825 geboren in Oldemarkt (Overijssel). Hij stierf op 17 september 1890 in Gasselte. Hij trouwde op 2 mei 1853 in Rolde met Zeiggien Jobing uit Rolde. Zoon Jan, geboren in 1858 en zoon Albert, geboren in 1863 werden net als hun vader smid in Gasselte

---

¹ Provinciale Drentsche en Asser Courant, 22 februari 1909.
<https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?query=%22bernardus+fabritius%22&coll=ddd&identifier=MMDA03%3A000106208%3Ampg21%3Aa0082&resultsidentifier=MMDA03%3A000106208%3Ampg21%3Aa0082>

Smederij Van der Schoot in 1910 aan de Kerkstraat.

Tolhuisje

In de jaren 1856-1858 werd er een weg aangelegd van Gieten naar Klinkmolenbrug in de gemeente Emmen.

Langs deze weg hebben in de loop der jaren talloze tolbomen ervoor gezorgd dat mensen hun tol betaalden en woonden de tolgaarders in hun, dicht op de weg gelegen tolhuisjes. Tussen 1915-1920 kwam er een einde aan het heffen van tol en zijn de tolhuisjes, voor zover ze nog bestaan burgerhuisjes geworden.

Het eerste tolhuisje in de gemeente Gasselte werd gebouwd in de kolonie, op een heideterrein, omgeven door een aarden wal. De tolgaarder verbouwde op een stuk grond van zo'n 20 are aardappelen en de rest werd bezaaid met dennenzaad. De dennen die hier hebben gestaan zijn echter allemaal verdwenen. Nu is alle grond binnen de wal bouwland en groeien er graan en aardappelen.

De weg vanuit Gasselte naar Borger was weliswaar verhard, maar in de winter was het een modderboel. In 1926 liet de gemeente daar dat t deel van de weg *'uitbreken, ophoogen en er een nieuwe harden baan leggen, van welk werk ook in den winter een drogen weg te wachten is.'*²

De auteur van het artikel in de ... in 1924 gewaagd ook van grote veranderingen ten noorden van Gasselte. Tussen Gasselte en Gieten was vroeger bijna alles heide en bosgrond, schrijft hij en *'waar wij toen laagten zagen met natuurgras als weide voor de geiten van de behoeftigen, zien wij nu haver van de beste soort in deze streken.*

Waar de nieuwe boerenhuizen, die zo'n tien tot twintig jaar daarvoor waren gebouwd, eerst nog *'eene naakte omgeving'* kenden, zijn deze nu omgeven door *'heggen, bloemen, ooftboomen, tot eene aanzienlijke hoogte'*

De onderneming „Pomona" wordt *'allengs in zoover gewijzigd, dat er de vroegere groententeelt vervangen is door eene boomkweekerij. Wij zien daar land van particulieren, vroeger slecht heideveld, waarop nu een uitstekend havergewas in zijn vollen wasdom staat.'*

De auteur sluit dit deel van zijn verhaal af met de opmerking dat de *'heele weg Gasselte-Gieten, van driekwart uur gaans lengte, getuigt van Drenthe's welvaart op landbouwgebied.'*³

Pomona

De naam Pomona dateert van juli 1899. In die maand namelijk plaatsten de eigenaren, de heren

² Nieuwsblad van het Noorden, 26 juli 1924 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010884103:mpeg21:pdf>

³ Nieuwsblad van het Noorden, 26 juli 1924 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010884103:mpeg21:pdf>

Ensing, Smith en Kloosterhuis⁴, op elk van beide einde van hun terrein aan de straatweg waarop met *'fraaie sierletters te lezen staat: »Kwekerij Pomona", zoodat dit voortaan de naam van die onderneming zal zijn.'* Midden op het terrein staat een *'naar de eischen des tijds ingerichte'* opzichterswoning met schuur voor bewaarplaats, en een torentje met een klok om de arbeiders werkuur en schafttijd aan te kondigen.

De auteur van het artikel in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 11 juli 1899 waaruit deze informatie afkomstig is, beschrijft vervolgens tamelijk gedetailleerd hoe het bedrijf er bij staat: *'De ooftboomen en bessenboompjes zijn vrij goed aangekomen. De vele rijen stamboonen tusschen de bessenboompjes staan op het zuidelijk deel uit muntend te veld.'*

Vroeger, gaat hij verder, werd deze grond gecultiveerd door den heer Panman te Wildervank en misschien werken de gevolgen daarvan nog na. In het noordelijk deel namelijk *'verlangden de boonen zeer naar regen, gelijk ook de aardappelen, wier stammen nog klein zijn.*

Ook is een gedeelte grond bepoet met doperwten, 'die vrij goed staan en waarvan deze week de pluk en uitvoer naar elders zullen beginnen.'

De auteur is bepaald onder de indruk van het geheel: *Over 't geheel heerscht hier eene orde en netheid, die bij den land- en tuinbouw in vele streken van Drenthe onbekend zijn. Voor uitbreiding van deze ontginning wordt thans alweer een perceel dennen geveld en opgeruimd, om ook die grond in den volgenden winter te laten omwerken.'*⁵

In 1931 stopt Kloosterhuis met het bedrijf en op woensdag 27 mei 1931 worden de diverse gebouwen, boomgaard, groen- en bouwgrond en kwekerij bij palmslag in café Bartels in Gasselte verkocht. Een groot deel van de percelen werd overgenomen door de heer Udema, waarna in de jaren vijftig P. Boer, voormalig voorman bij Udema, het bedrijf overneemt. Het bedrijf dat na W.O.II hoofdzakelijk appel en peren verbouwt, wordt door toenemende concurrentie gedwongen te stoppen in 1971.⁶

---

⁴ In mei 1900 werd Pomona een naamloze vennootschap gevestigd te Groningen onder de naam: Naamlooze Vennootschap „De Noord-Nederlandsche ooftbouwmaatschappij „Pomona" onder leiding van E. Kloosterhuis. De maatschappij krijgt een maatschappelijk kapitaal van een ton.

⁵ Provinciale Drentsche en Asser Courant van 11 juli 1899.

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMDA03:000103440:mpeg21:pdf>

⁶ <https://www.nols-maatschappij.info/Industrie/Pomona.htm>. Zie ook deze bijdrage aan het Geheugen van Gieten: <https://www.geheugenvangieten.nl/gasselterweg1.htm>